

Abban biztosak lehetünk, hogy ** herceg öreg inasa nem fog belenézni urának a falitükrébe, csak azért, hogy lássa, hogy néz ki ő, Moucha, ma, épp

Rudolf Kassner 3

most, vagy bármikor, ő maga, nem pedig a herceg, aki ott áll előtte. Ez nem történhet meg, nem eshet meg Mouchával, sem reggel, nappali fénynél, sem este, gyertyafénynél. Az persze itt-ott előfordulhat, hogy Moucha, miközben segédkezik az uraságnak az öltözködésnél, önkéntelenül egy futó pillantást vet a tükörben megjelenő képére, és egy pillanatra rajtafelejt a szemét, vagy hogy a képe, mintegy mellékesen, bevillan a tükörbe. Ahogy a gyermek egy óvatlan pillanatban belepottyant a vízbe.

Márpedig ez így együtt, ha belegondolunk, nagyon különös, mondhatni félelmetes, és megérdemli, hogy kitüntetett figyelemmel illessük. Ha ugyanis létezne valamiféle szabályzat, vagy pláne tilalom, például, hogy nem szabad nézned, nézegetned magad az urad tükrében, nos, akkor az egész nagyon egyszerű lenne, és nem kellene több szót vesztegetni rá. Végül is elképzelhető, hogy egyik-másik komornyik úgy akarna nagyobbnak tűnni, vagy egyszerűen csak összehasonlítani, hogy belenéz az úr tükrébe. Csakhogy ilyen jellegű parancs, vagy tilalom, vagy szabályzat egyáltalán nem létezik. Moucha viszont ott van az ura körül a legkülönbözőbb napszakokban, mint egy dolog egy másik dolog körül, vagy mint egy dolog felülete egy másik dolog felülete körül. Annyit mindenestre kijelenthetünk, hogy mindketten ott állnak, anélkül, hogy az egyik zavarná a másikat, anélkül, hogy ez egyik megpróbálna túl közel férközni a másikhoz, anélkül, hogy az egyik személyiség a másik útjába állna. Mert ez utóbbi, a személyiség, a mindkettőjükben megbúvó személyiség csak úgy mutatkozhat meg, csak úgy érhet valamit, csak úgy juthat érvényre, ha mindkettőjüknek egy és ugyanaz a tükre. Ez a tulajdonképpeni titka a személyiségnek: ugyanaz az *egy* tükör. Enélkül az egy és ugyanazon tükör nélkül nincs szigorú értelemben vett személyiség, hanem csak dolgok, felületek, sima bőrfelületek, a dolgok lecsupaszított felülete, azonosságok, és akkor ** herceg továbbra is a herceg, Moucha pedig a Moucha, aki begombolja a hercegnek hátul a nadrágtartóját.

De mi történik akkor, ha a herceg helyébe Istent, Moucha helyébe pedig az embert helyezzük? Vajon létezik-e Isten és ember viszonylatában olyasmi, hogy tükör? (Mint fentebb a herceg öltözőszobájában levő falitükör.)

Istennek azért nincs szüksége rá, mert ő valamennyi lény közül egyedülként látja önnön alapját. A hercegnek és nekünk valamennyiünknek viszont épp azért van tükrünk (bárhol legyen is az), mert egyikünk sem képes

eljutni lénye legmélyéig, az alapig. Ezért is van valamennyiünknek arca. A tükör végett. Először van a tükör, és csak utána van az arc. A tükörből született meg az arcunk.

Istenhez fűződő viszonyában mármost az embernek azért nincs
4   szüksége tükörrre, mert felé fordulva meglátja magát benne, Isten azonban nem tükör, hanem a tökéletesség maga, ezért az ember azzal, hogy a tökéletességet szemléli és benne igyekszik meglátni magát, más emberré kell válnia, nem maradhat többé önmaga.

Isten és ember viszonylatában tehát eltűnik a tükör, a falitükör. Mászóval, az ismétlés helyébe a teremtés lép.

Láng

Évente egyszer, az útlevelem tanúsága szerint nagyjából mindig ugyanabban az időben egy hétre, vagy kicsit hosszabb időre, Magyarországra, Lángra¹ látogattam. Nem volt ebben semmi törvényszerűség, még ha olykor annak tűnhetett is. Ilyenkor Pista, a vendéglátóm vadásza – ottlétemkor az ő feladata volt, hogy gondomat viselje –, miközben elvette a bőröndjeimet, majd dolga végeztével átnyújtotta annak kulcsait, minden alkalommal megjegyezte: „Hát bizony, megint eltelt egy év, báró úr!” (Az ő szemében báró vagyok, és az is maradok, punktum.)

És miközben tört németiséggel ezt mondja, elmosolyodik. Egy röpké pillanatig mintha felvillanyozódna az arca, száját szelíden elhúzza, de mindjárt el is illan a mosolya. Egy villanásnyira azonban látható volt ez a finom, óvatos, egyszerre tapintatos és tapintatlan, nagyon is emberi arcmozdulat. Ami Pista részéről nem kis teljesítmény. De honnan ez a mosoly? Vajon mi az, ami olyan mulatságosnak tűnik Pista szemében? Netán az, hogy - amint említettem - minden évben ugyanakkor érkezem, egy ilyen érkezésseljáró összes felhajtással és izgalommal együtt, és hogy azután újra elutazom, ugyanannyi felhajtással és izgalommal körítve, mindeközben és mindemellett ugyanaz maradok, és így tovább? Igen, minden bizonnyal erről van szó, ettől van ez a mosoly, a mosolynak ez a különös indiszkrécioja, ez a másikkal való egyetértő összenézés, a szájszegletben megjelenő finom jelzés, ezért most megpróbálok mindezt az alábbiakban a legjobb tudásom szerint értelmezni.

Ha, mondjuk, a hold lennék, vagy egy a bolygók közül, feltéve persze, hogy Pista fejében megfordul egyáltalán ilyesmi, vagy mondjuk a golya, amelyik épp az ottlétem idején fészkel a kastély kéményén, ha tehát megjönnek, majd újra eltűnnék, mint az imént említettek, akkor Pista bizonyára nem nevetne, akkor senki nem nevetne, hacsak nem hibbant meg hirtelen, teljesen váratlanul az illető. Pista azonban nevet, illetve mosolyog, mint ahogy más is nevetne, mert valamit mulatságosnak talál.

De vajon mit? És miért? A válasz: mert a komikum, az emberi humor a belső és a külső különválására és így végső soron a szabadság ideájára, mint e kettéválás következményére vezethető vissza. Amiben továbbá az is benne van, hogy ok és cél, ok és idea az embernél különválnak és az ember épp emiatt nem térhet vissza ugyanúgy, ahogy eltávozott. Vagy, hogy ő, a szabadnak született, ahogy a költő mondja, ő, a végtelenbe tartó, amikor visszatér, csak átváltozva térhet vissza, illetve bizonyos kényszer hatására, ami viszont minden komikumnak az élet veszi. A szabadságnak és a kényszernek ez az ellentmondása, az nevezetesen, hogy épp a szabadság a kényszer kiváltója, nos, ez az, ami Pistát mosolyra készíti (miközben sejtelve sincs az egészről). Mármost a hold vagy bármely más égitest esetében nem beszélhetünk a külső és a belső kettéválásáról, mint fentebb, mivel a hold, csakúgy, mint a pályája folytonos ismétlődés, vagyis nem kényszerül átváltozásra, elkerülve ezzel a nevetségessé válást.

A kéményen fészkelő golya sem tud semmit e kettéválásról, mivel nem személyiségként költ a fészkeben, vagy köröz széles, nyugodt szárnycsapásokkal a nádas fölött, hogy eledelről gondoskodjon, hanem nembeli lényként.

Jó ilyenkor elgondolkodni az ember és a hold közötti különbségről. Ha ugyanis a hold képes lenne átváltozni, akkor istenné lényegülne át, az ember azonban az átváltozás után, illetve az átváltozásban is ember marad. Vajon melyik ér többet?

Visszatérve Pistához: miközben Pista a tapintatlanság határát súrolva, mégis felettébb visszafogottan és kellő óvatossággal nevet rajtam, én is nevetek magamon. A kettő egy és ugyanaz az aktus. Annyi a különbség, hogy Pista a ferde tükör. A holdnak nincs tükre. Ha lenne tükre, akkor elmerülne benne. Vagy istenként térne vissza. Nekünk, embereknek egyedüli lényként ki kell tudni állni a tükörbe nézés próbáját. A szabadság végett.

A fentiekhez kapcsolódva felteszem magamban a kérdést, vajon mi jelent (számomra) az egész antikvitás kimondhatatlan varázsát, ami miatt soha nem szűnő készíttést érzek, hogy elgondoljam és átérezzem. (És itt most a varázson elsősorban a vonzerőt, a csábítást értem, nem a nagyságot.) Mások alkalmasint ezt válaszolnák a kérdésre: a természet, a természetesség, vagy ehhez hasonló. Tévedés. A helyes válasz: túlerőltetés hiánya. Ezzel a szóval tudom legjobban kifejezni. Mi valamennyien már régóta túlfeszítettek vagyunk. Minden túlfeszítettség bennünk, úgy is mondhatnám, minden folyvást ki van téve a túlerőltetés veszélyének: az áldozat, a szenvedés, a dicsőség, a halhatatlanság, a hit, még a szabadság eszméje is.

Ó, tudom jól, hogy nem éppen a spiritualitás csúcsa a Mithrász-kultusz beavatottjaként, vagy e kultusz követőjeként megmártózni a bika vérében,

hogy ily módon részesüljön valaki a bika-isten erejében. Ennek nincs köze a természethez, nincs köze a mi érzéki tapasztalásunkhoz. Itt egyszerűen csak azt érzem, érzékelem, hogy hiányzik belőle a túlerőltetés. Az azonosság világában, az identitás világán belül, amelyben ugyanannyi a lelkek száma, mint a csillagoké. A dolgok simán, zökkenőmentesen alakulnak át szimbólumokká, úgy is mondhatnám, dolog és szimbólum úgy viszonyulnak egymáshoz, ahogy a nappalok és az éjszakák egymást váltva ékesítik a földet, ahogy újra meg újra a világéjből előbukkan a világhajnal: a lélekért, a testlélekért, a csillaglélékért. Az antik ember, ha átváltozik, mindjárt istenné lényegül át. Pontosan a test- és csillaglélék okán.

Már hallom is az ellenvetést: de Héraklész megpróbáltatásai, a tizenkét munkája... igen ezek megpróbáltatások voltak, feladatok, üldöztetések és sok minden más; de hiányzott belőle a túlerőltetés. Ez utóbbihoz ugyanis hozzátartozik az én, a Hamlet óta, Pascal óta túlterhelt én, amely, amint más helyütt már említettem, nem közép, hanem az egyszerre gőgös és alázatos én. Héraklész, és mindazok, akik igyekeztek a nyomdokaiba lépni, vagy a hozzá hasonlók, vajon mivel rendelkeztek az én helyett? A karddal, vagy a fallikus erővel, vagy mindkettővel, még hozzá úgy, hogy a kettő kölcsönösen felcserélhető volt, ráadásul az egész a mese köntösébe bújtatva. Nekünk, maiaknak, már nincs mesénk, a mese helyett viszont megadatott számunkra az idea, úgy is mondhatnánk, az idea víziója miatt hagytuk magunk mögött a mese világát.

Ennek a bizonyos túlerőltetésnek mármost a legnagyobb ellensúlyozása a humor, amit viszont a régiek nem ismertek. Ezért olyan csodálatos Toby és Walter Shandy egybefonódó alakja, és ezért van az, hogy kettejük egybefonódásából sokkal több lesz egy ikercsillagnál azzal, hogy kirajzolódik belőle az emberi szabadság ideája.

Midőn egykor Nero menekülés közben, röviddel azelőtt, hogy az ellencsászár felderítőinek szorításában véget vetett volna az életének, szomjúságát enyhítendő egy út menti pocsolya fölé hajolva inni készült, az őt kísérő rabszolgára felnézve így szólt: – Életem során eddig mindig csak gyümölcslevet ittam rendes víz helyett.

Nos, valahányszor gyümölcslevet iszom, vagy alkalomadtán alma-, - szilva, vagy egyéb kompót levét kanalazom, Neróra gondolok, amint a pocsolya fölé hajolva szürcsöl a mocskos vízből, miközben visszaemlékszik a sok pompás gyümölcsitalra, amit neki, a szomjas császárnak, a rabszolgák arany serlegekben felszolgáltak. Így teremtek kapcsolatot köztem és közte évezredek átívelve egy pillanat alatt. Ilyenkor még arra is gondolok, hogy miközben a pokol üstjében fortyog, miért ne lehetne akár most is megkínálni egy kevéske gyümölcsitalal, amit én szívesen felajánlanék neki, azaz nem is neki, inkább a kínjainak.

Danténak egy ilyen gondolat meg se fordulhatott a fejében, mégpedig azért nem, mert ettől az egyetlen korty üdítőitaltól az egész pokol óhatatlanul meginogna, olyannyira, hogy mint elgondolás a továbbiakban már csak rendszeren belül állná meg a helyét.

¹ Láng= Nagyláng (1936-ig), azóta Soponya nagyközség Fejér megyében. A lángi kastély 1945-ig a Zichy család tulajdonában volt. 1933 és 1939 között nyaranta, június/júliusban, Kassner Zichy János (1868-1944) és felesége Zichy Margit (1874-1963) vendége volt Lán- gon.